

kuma is megfakul a mai költő hangszerén. De a prófétai ihlet tömegeket mozgató ereje is beleveszett már az elmúlt korok félelmetesen hátráló távlatába, és ma örömmel kell fogadnunk ezt a tiszta hittel, alázatos szívvel írt könyvet nemcsak magában hordott költői értékei, hanem jószándéka miatt is, mert mint kinyújtott mutatóujj, úgy mutat a Mindenütt jelenvaló felé, akiről hitetlen korunk egyre jobban megfélekedezik. *Majthényi György.*

A könyvnyomtatás Magyarországon a XV. és XVI. században. Irta: *Gulyás Pál.* I. füzet. 89 szövegek közti hasonmással és 32 képes melléklettel. Budapest, 1929. Nagy 4°, 120 l. A M. N. Múzeum Barátainak Egyesülete támogatásával kiadja az Országos Széchényi Könyvtár. A teljes mű előfizetési ára 60 pengő, bolti ára 80 pengő. — Manapság, mikor a rádió közvetítésével a gondolat szinte megszületése pillanatában közkinccsé válhatik, alig tudjuk elképzelni, mily nehézséggel járt 4—500 évvel ezelőtt az ismeretszerzés. Pedig könnyű belátni, hogy annak idején az élő szó korlátolt hatóereje és a kéziratok drágasága miatt a tudásvágy kielégítése csak a kiváltságosak előjoga lehetett. Ez, a haladást lassító helyzet egyszeriben megváltozott, midőn a XV. század közepe felé rájöttek a könyvnyomtatás, vagy mint akkor mondták, a mesterséges írás titkára. E művelődési szempontból oly fontos találmány két első századának magyarországi állapotával foglalkozik a címben írt szép kiadvány, mely a tárgyra vonatkozó gazdag irodalom és a vele kapcsolatos illusztratív anyag felhasználásával a kérdésről igen jó összefoglaló képet nyújt.

Nem voltunk ugyan eddig sem teljesen tájékozatlanok ez irányban, mert a különböző nyomdatörténetek és könyvészeti egybeállítások elég részletes útbaigazítással szolgáltak, hiányzott azonban egy olyan áttekintés,

mely a legfontosabb adatok helyi és időrendi csoportosításával az érdeklődést rövid úton kielégítve, a szükséghez képest a további vizsgálódás forrásaira is rámutasson. E hiányon segít most Gulyás Pál nagybecsű munkája, amely tömör, de azért igen világos, kritikailag megalapozott ismertetését adja a tárgyával összefüggő kérdéseknek.

Művéből kitűnik, hogy a kutatás mai állása szerint — amint eddig is tudtuk —, a könyvnyomtatás valószínű feltalálója a mainzi származású Gutenberg János (1400—1468) volt, aki találmánya értékesítése céljából egy Fust János nevű aranyművessel szövetkezett s előbb kisebb terjedelmű szövegek sokszorosításával kísérletezett. Ezek közül az első ismert darab egy, az utolsó ítéletet gyöngé német versekben megéneklő egyleveles nyomtatvány, amely később egy Szibilla-könyv töredékeinek bizonyult. (1444—1445 táján.)

Nálunk Hollandiát, Spanyolországot, Angliát megelőzve 1472 vége felé keletkezett az első nyomda, melyet Karai László budai prépost költségén a római német nyomda munkásainak egyike, Hess András állított föl. Legelső terméke egy 69. kis ívrét-alakú iapra terjedő, címlap és lapszámozás nélküli, latin nyelvű magyar történeti mű, mely a tudományos köztudatban *Budai Krónika* (1473) néven ismeretes. Következtetés alapján sejthető, hogy kétszázhetvenöt példányban jelent meg; közülök a mai napig tíz darab maradt fenn. Ezenkívül a Hess-féle nyomdának még egy, de már keltezetlen termékét ismerjük: *Szent Vazul legendás könyvét.* Ebből csupán az az egyetlen példány került el az enyészetet, melyet a bécsi Nemzeti Könyvtár őriz.

A nyomda további sorsáról egészen kétségtelen adatunk nincs. Vannak ugyan, akik még egy-két sajtótermékről azt hiszik, hogy innen került ki, ez

a föltevés azonban nagyon ingatag alapú. Ép ily bizonytalan, hogy mikor és miért szűnt meg Hess András vállalkozása. A szerző szerint «dehet, hogy elemi csapás semmisítette meg az üzemet, de az is lehetséges, hogy a mester meghalt, vagy hogy pártolás híján kénytelen volt odébb állni». Bizonyos csak az, hogy 1480-ban a budai nyomda már nem működött. Részben ebből magyarázható, hogy az első magyarországi *Missale*, mely ez évben jelent meg, már Veronában hagyta el a sajtót. Ugyancsak külföldön, Augsburgban és Brünnben nyomtatták nyolc évvel később Turóczi János latin nyelvű történeti művét a *Chronica Hungarorum*-ot is. E munka mindkét kiadása fametszetekkel van díszítve; negyvennégy vezér és király arcképét közli. Jellemző azonban a XV. századi üzleti fogásokra, hogy «míg a brünni cég ehhez harmincnégy, addig az élelmesebb augsburgi nyomdász csak huszonnégy favészetet használt, s hogy leplezze a csalafintaságot, az arcképek hátterét az újabb használatkor lefaragtatta».

A Gulyástól közölt felsorolásból megállapítható, hogy bár az új találmány által kielégítésre váró könyvszükséglet már a mohácsi vész előtt is elég nagy volt, sajnos, hazai műintézet hiányában a nyomtatványok — még Mátyás király 1486-i törvénykönyve is — külföldön készültek. Pedig, amint ugyancsak Gulyás munkájának egyik fejezetéből (*Magyarországi könyvnyomtatók külföldön*) látni, magyar származású nyomdászok is akadtak már e korban, ezek azonban úgylátszik, itthon nem boldogultak s kénytelenek voltak idegen földön szerencsét próbálni.

A magyar nyelvű sajtótermékek kiadása akkor indul meg, amikor a reformáció szélesebb körök számára is hozzáférhetővé igyekszik tenni a bibliát s ezzel egyidejűleg a népoktatásra is nagyobb gondot fordít. Az e

célből szükséges könyvek eleinte Krakóban készültek Vietor Jeromos nyomdájában. Innen került ki 1527-ben az első két olyan tankönyv, melyeknek latin szövegével párhuzamosan már magyar nyelvű értelmezés is olvasható. Krakó mellett a magyar nyelvű könyvnyomtatás másik, de csekélyebb forgalmú központja Bécs volt. Pesti Gábor *Új Testamentom* fordítása — például — itt jelent meg 1536-ban.

A Mátyás korabeli nagyjelentőségű kezdeményezés hazánkban hosszú ideig nem talált követőre, míg végre 1529-ben egy *Trapoldner Lukács* nevű derék, erdélyi szász, a nagyszebeni nyomda felállításával megmutatta, hogy a szellemi termékek sokszorosítása itthon is elvégezhető. E nyomda valószínűleg a század egész folyamán üzemben állott, arra azonban nincs adatunk, hogy a német, latin és oláh nyelvűeken kívül magyar könyvet is hozott volna forgalomba.

A jól fölszerelt (görög betűkkel is rendelkező) *Honterus alapította brassói műhely* (1535—1594) sem nagyon erőltette meg magát e tekintetben, de ennek termékei közül az 1580 tájáról való s a British Múzeumban őrzött *Fontes vitae* (Az életnek kútfeje) c. «épületes» könyv mégis azt mutatja, hogy a nyomda nem szorított csak idegennyelvű kiadványokra.

Az Erdélyben lanyhán kezelt magyar könyv ügye a Dunántúl egyik gazdag főúrában, a nagyérdemű Nádasdy Tamásban lelt hatalmas pártfogóra. Ő rendeztette be vas megyei birtokán az *újszigeti nyomdát*, amely rövid fennállása alatt (1536?—1541) különösen Sylvester János bibliafordításának kiadásával (1541) tett nagy szolgálatot. A nyomda művezetője, az önérzetes Abádi Benedek is érezte szerepe fontosságát, mert a könyvhöz írt utószavában, bizonyos kellemetlen előzményekre célozva így mentegetőzik: «Ha valahol a nyomásban való vétekre találsz, abból én tüled bocsá-

natot kérek. Mert, hogy megértsed, ez könyvet nem én kezdettem el, hanem más, kit a jó úr sok ideig nagy költséggel itt tartott. És mikoron elkésve hozzáfogott volna, s látták volna, hogy az nehezen érhetne véget, úgy hívata engemet hozzája, hogy ez menél hamarabb az keresztyéneknek kezekbe juthatna... Azért mondám atyámfia, hogy ha én te reád való tekintetből ez munkát felvöttem, te is kevés vétket megengedj mostan és ez első munkánkat is (jó) néven vegyed. Ennek utána kegyiglen meglátod, hogy az kegyelmes Istennek akaratjából jobban hozzákészülök, hogy jó módon szolgálhassak az keresztyéneknek ezféle dologban...»

Mi lett az újszigei sajtó sorsa 1541 után, azt nem tudjuk. A fentebbi sorok írója, Abádi Benedek 1543-ban már a wittenbergi főiskola hallgatója, Sylvester János pedig, a nyomda szellemi irányítója, 1544-től a bécsi egyetem tanára, s így Nádasdy Tamás szép alapítása, megfelelő vezetők hiányában, valószínűleg megszüntette működését.

A magyar könyv ügye azonban nem sokáig maradt gondozatlan, mert a fokozódó kereslet kielégítéséről a század közepétől végéig most már egyre több vállalkozás igyekezett gondoskodni. Időrendben első közülük a Hoffgreff Györgytől alapított, majd Heltai Gáspárral közösen vezetett s ennek halála után az özvegytől és fiától folytatólag üzemből tartott *kolozsvári nyomda* (1550—1600). Heltai, mint az irodalmi szükségletek iránt fogékony egyéniség, kezdetben főképp saját vallásos tárgyú műveit és fordításait tette közzé, de hamarosan sorra kerültek más tartalmú tudományos és költői művek is. Így Tinódi Sebestyén verses *Crónicá*-ja (1554) és a *Crónica az magyaroknak dolgairól* (1575), melynek szövegét Bonfini és egyéb történetírók nyomán maga Heltai állította egybe «nem kicsiny

munkával». A Tinódi-kiadást nyomda-technikai szempontból az teszi különösen érdekessé, hogy huszonöt dallamot is közöl. A Hoffgreff—Heltai-féle nyomda teljesítő képességére s egyben kulturális fontosságára jellemző adat, hogy 1559—1575-ig, tehát mindössze tizenhat év alatt huszonnégy magyar, ugyanannyi latin és egy görög kiadványt termelt. Lapszám tekintetében azonban a magyar könyvek terjedelme jóval felülmúlja a latinokét.

Gulyás becses könyvének most megjelent első füzetében végül a *Huszár Gál-féle vándorsajtó* (1558—1572?) teljesítményeivel foglalkozik, nem melőzve itt sem a tárggyal kapcsolatos, de egyben a korviszonyokat is élesen megvilágító személyi mozzanatokat. A fentebbiek után az olvasó bizonyára nagy érdeklődéssel várja a folytatást, mert a jeles szerző nem csupán a hiteles adatok pontos megállapítására s a szöveghez tartozó képek jó kiválasztására fordított gondot, hanem arra is ügyelt, hogy előadását színessé, elevenné, egyszóval kellemes olvasmányná tegye. E cél szolgálatában állanak a tárgyi és kortörténeti szempontból jellemző idézetek, melyek közül egyik-másik ma is időszerű. Ilyen pl. Heltai Gáspárnak egy 1572-ből való keseregése a sajtóhibákról: «A könyvnyomtatás — írja Heltai — igen nehéz dolog. Ez okáért akár mint vigyázzon az ember, majd soha véték nélkül ki nem nyomhatni egy könyvet is...» Igen örömdetes volna, ha e nyomda-technikailag díszes kiállítású mű befejezése után az olvasó elavultnak érezné a XVI. századi szerző sóhajlását.

Baros Gyula.

Móra László : Így jó. Egyszerű érzések, egyszerű szavú költője *Móra László*. Újabb kötetében már fejlettebb készséggel formálja verse gyöngéd érzéseit, amelyek «Csendországban jártában fiatal lelkét betöltik. «Az én világom, Egy marék álom, Vala-